

Gerrers, sabaters i tintorers a Inca baixmedieval

MARIA BARCELÓ CRESPI
UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Gerrers

A la Mallorca baixmedieval hi ha dos indrets destacats quant a localització de gerries: a la ciutat de Mallorca i a la vila d'Inca.

Pel que fa a Inca tenim constància que, al menys, hi vivien i treballaven els següents gerrers: Sanxo Berenguer, Bernat Fàbregues, Ramon Berenguer, Joan de la Figuera, Ferran de la nissaga dels Alcudori i Joan *Xelvini*. Els Alcudori i els Berenguer eren oriunds de la vila de Paterna, en el regne de València. Aquesta provenença és important per explicar-nos, potser, la transmissió de tècniques i maneres de fer a l'estil del que es feia allà.

Però la tradició terrissera d'Inca és més antiga. Ja al Llibre del Repartiment s'esmenta una Almadrava, paraula àrab que vol dir teulera.

De Sanxo Berenguer sabem que el 16 de gener de 1447 havia comprat al mercader Joan Gual tots els drets sobre els esclaus Joan Sadet de nació de turcs i la seva muller Maria de nació de *burgarorum*.¹ Una altra dada d'aquest gerrer és la datada el 4 d'abril de 1457 quan reconeixia deure a Joan Amades, gerrer, 6 lliures restants de major quantitat per haver-li comprat *quasdam guarrigias*.²

Ramon Berenguer, membre de la mateixa família de gerrers, degué exercir la professió poc temps a Inca doncs sols disposam d'una dada en la qual s'explicita que era habitant

1 A.R.M., Prot. M-231, f. 14r.

2 A.R.M., Prot. M-235, f. 124r.

3 A.R.M., Prot. M-414, ff. 29r-29v.

d'aquella vila per ben aviat ja trobar-lo instal·lat a la Ciutat. Aquesta referència és del dia 6 d'abril de 1469 quan anomenava procurador el ciutadà Nicolau Joan.³

Per altra banda, de Joan de la Figuera les notícies que tenim són poques i bastant indirectes pel que suposa arribar a la coneixença de detalls de la professió. El 25 d'octubre de 1468, juntament amb Joan Blasco, també gerrer de Paterna, reconeixia deure a Nicolau Cavaller, boter, 13 lliures per un drap vermell setzè que li compraren *causa induhendi*.⁴ El 13 de març de l'any següent Joan de la Figuera, Pere Font i Joan Blasco reconeixien deure 16 lliures a Pere Muntanyans per un drap bruneta *causa induendi*.⁵ El 4 de novembre de 1477 Joan de la Figuera comprava a Gabriel Vilapriu, mercader, un esclau turc d'uns trenta anys d'edat pel preu de 107 lliures i 10 sous.⁶

Pel que fa a Ferran Alcudori (l·linatge provinent d'una paraula àrab i que significa el oller), sabem que el dilluns 7 de gener de 1482 reconeixia pagar a Joan Gil sabater, la quantitat de 40 sous que li devia.⁷ El 28 de febrer de 1490 reconeixia que Simó Umbert, ciutadà, li havia pagat 15 lliures pel preu d'encarregament de 14 lliures censals.⁸ El 22 de maig de 1497 feia testament i pel qual sabem que la seva muller era Joaneta, que tenia dues filles, Cília i Caterina, i un fill Bartomeu Ferran que constituïa com a hereu i que elegia sepultura a l'església de Santa Maria.⁹

De Joan *Xelvini* (probablement de Xelva) només tenim una referència i és la que l'esmenta com a gerrer d'Inca en el testament de la seva muller Joaneta datat el dia 4 de juny de 1506¹⁰.

Totes aquestes dades en relació més a l'activitat quotidiana que no professional dels dits gerrers, no aporten gairebé informació per poder reconstruir com seria el seu obrador, els estris que empraven així com l'obra feta. Això no obstant, coneixem a través de l'inventari *post mortem* dels béns de Bernat Fàbregues redactat el dimarts dia 21 de maig de 1454, alguns detalls de la seva gerreria. Fàbregues tenia *hun alberch scituat en la vila de Incha en lo carrer de Mallorques en lo qual ha gerreria*. Aquest alberg havia estat del seu sogre, Antoni Palau, pare de la seva muller Antonina. El document aporta una dada curiosa referint-se al dit alberg que resa així: *en lo qual lo dit deffunt [Bernat] habitave ans dels insults com ara sia tot endorrocac per los hòmens de la part forana e descubert del tot entrada, cambres, cuynes, porxos e tot endorrocac e destruhit. En lo qual alberch ha una casa de celler la qual és stada cuberta après dels insults*. Sens dubte es refereix als esdeveniments de la revolta forana.¹¹ A l'hora d'inventariar els béns, a la denominada *casa de la gerraria*, sols es rela-

4 A.R.M., Prot. C-214, f. 15r.

5 A.R.M., Prot. C-214, ff. 137v-138r.

6 A.R.M., Prot. M-250, f. 102v.

7 A.R.M., Prot. M-265, f. 29v.

8 A.R.M., Prot. M-633, f. 10r.

9 A.R.M., Prot. V-86, ff. 265v-266r.

10 A.R.M., Prot. V-86, f. 241r.

11 A.R.M., Prot. M-178, ff. 68r-68v. *En l'heretat es trobà també hun alberch en lo qual lo dit deffunt habitave ans dels insults com ara sia tot endorrocac per los hòmens de la part forana e descubert del tot entrada, cambres, cuynes, porxos e tot endorrocac e destruhit.*

cionaren *duas rodes de fust per obrar en la dita gerraria* entre l'instrumental propi de la professió. Es clar, la roda era fonamental en el quefer del gerrer.

Emperò sí, i resulta força interessant, constava la presència d'esclaus. Gairebé sempre a les gerrereries treballaven esclaus que constituïen la mà d'obra bàsica. És així que són molts els documents de compra-venda d'esclaus conservats en el protocols dels notaris que tenen per protagonistes els esclaus i els gerrers o propietaris de gerreria. A la gerreria d'en Fàbregues n'hi havia sis¹², un dels quals és qualificat d'obrer mestre, els quals són descrits així:

Item catiu obrer e mestre de la dita gerraria de nassió de rossos appellat Jacobi de edat de trenta anys o aquens entorn.

Item un altre catiu de nassió de tartres appellat Jordi de edat de vint e vuyt anys o aquens entorn lo qual és ajudant al dit mestre de la dita gerraria.

Item hun altre catiu de nassió de xarquesos appellat Martí de edat de sinquante e sinch anys o aquens entorn.

Item hun altre catiu de la dita nassió appellat Andreu de edat de XXXX anys o aquens entorn.

Item hun altre catiu lor nudriquat de casa appellat Salvador de edat de trenta anys o aquens entorn.

Item hun altre catiu nudricat de casa lor appellat Marçal de edat de trenta anys o aquen entorn.

Quina obra de terra produïen?. Tot indueix a pensar que la producció terrissera que es treballava a Mallorca era obra grossera, obra comuna, d'aixovar domèstic o de material per a la construcció. Les peces més refinades i primmirades devien provenir d'obradors catalans i, sobretot, valencians. La gerra és la peça tal volta més freqüent, la que més es fabricava. Entre les peces d'aixovar domèstic s'han d'esmentar l'alfàbia, escudella, greixonera, llibrell, olla, plat, etc. i entre aquelles destinades a la construcció s'han d'anomenar les canals, canons, rajoles, etc. però per damunt de tot les teules. No cal insistir en la importància que tenia la teula com a element de cobertura dels edificis. Ben segur que a molts pobles hi havia una o més teuleres. Inca no era una excepció. Del dia 3 de maig de 1471 obra una referència a una propietat de Jaume Macip d'Inca, situada prop del camí que va a Selva, *in loco de las Cremades scituatam in quo est quedam tauleria*.¹³

Sabaters

Potser resulti difícil documentar des de quan hi ha hagut activitat sabatera a Inca. Això no obstant, a principis del segle XV ja obren dades sobre l'existència de sabaters en aque-

12 Sobre la pervivència de mà d'obra esclava, vegeu Margalida BERNAT I ROCA i Jaume SERRA I BARCELO: "Ceràmica medieval mallorquina: entre la pervivència andalusina i la tradició cristiana", *Sociedades en transición* III, Alacant, 1993, 825-831.

13 A.R.M., Prot. P-366, ff. 51r-51v.

lla llavors vila. A més, la força del col·lectiu es tradueix en què l'any 1458 fou el primer gremi d'Inca que es separà del seu homònim de Ciutat.¹⁴ Efectivament, coneixem uns capítols de la confraria de sabaters d'Inca datats el 28 de maig de 1458.¹⁵

El dia 5 de maig de 1403 el lloctinent Roger de Moncada comunicava als batles de les parròquies foranes que Jaume Vidal, sabater convers habitant a Inca, li havia denunciat que algunes persones *li són tengudes en diverses quantitats per sabates que ls ha fiades* i que no li havien pagat. Manava que sota pena de 25 lliures fessin pagar a les persones que citava i que eren deutores del sabater.¹⁶

Desconeixem quants i qui eren els sabaters d'Inca a l'època baixmedieval tot i que així mateix disposam d'algunes dades.

El 1439 habitava a Inca un sabater de nom Guillem Trobat de qui, per ara, no sabem res més.¹⁷

El divendres 4 de setembre de 1450 s'inventariaren els béns de Bernat Rosselló que devia ser sabater a deduir d'alguns dels objectes relacionats.¹⁸ Així, a l'entrada, dins un cofre hi havia *deu parells de sabates palmenchs entre de dona e de home ; hun former per tenir formes de sabater en lo qual ha cent e deu parells de formes entre bones e dolentas e entre les quals na ha alguns de altres persones i dos coltells de tallar sabates e unas tasoeres*.

El dilluns 6 de desembre de 1479 es redactava el testament de Francesca, muller de Joan de Xèrica, sabater habitant a Inca. Un dels testimonis era Jaume Sunyer, també sabater.¹⁹

A principis de l'any 1482 Jaume Bertran, pagès d'Inca, col·locava el seu fill Guillem de catorze anys d'edat, amb el sabater de la Ciutat Lluç Marades *causa a discendi officium sutorie* durant cinc anys. Es tractava d'un contracta d'aprenentatge pel qual l'al·lot havia de servir al dit Marades i el mestre l'havia d'ensenyar i mantenir.²⁰

De Bartomeu Segura, sabater d'Inca, sabem que féu testament el dia 2 d'abril de 1484.²¹

El 15 de novembre de 1487 Joan Duran, sabater d'Inca, reconeixia deure a Jaume Domingo 3 lliures per la compra de *coreos solarum* i es comprometia a pagar-les per la festa de Nadal.²²

12 Sobre la pervivència de mà d'obra esclava, vegeu Margalida BERNAT I ROCA i Jaume SERRA I BARCELÓ: "Ceràmica medieval mallorquina: entre la pervivència andalusina i la tradició cristiana", *Sociedades en transición* III, Alacant, 1993, 825-831.

13 A.R.M., Prot. P-366, ff. 51r-51v.

14 Pere-Joan LLABRES MARTORELL: "El conjunt d'escuts gremials del retaule de Sant Pere d'Inca", *La manufactura urbana i els menestrals (Segles XIII-XVI)*, Palma, 1991, 399.

15 A.R.M., Su. 37, ff. 24r-24v.

16 A.R.M., A.H. 82, f. 67v.

17 A.R.M., Prot. M-163, f. 25v. Es tracta d'una referència solta del 12 de gener de 1439.

18 A.R.M., Prot. M-174, ff. 138v-141v.

19 A.R.M., Prot. V-86, ff. 44v-45r.

20 A.R.M., Prot. M-265, ff. 29v-30r. La data del document és del dia 7 de gener de 1482.

21 A.R.M., Prot. V-86, ff. 92v-93v.

22 A.R.M., Prot. C-165, f. 8r.

Coneixem altres sabaters d'Inca a través dels seus testaments. El 15 de gener de 1488 estava Bernadí Ferrer²³, el 29 de desembre de 1500 Jaume Sunyer²⁴ i el 9 de març de 1507 Guillem Cavalier²⁵.

Un altre sabater era Bartomeu Jover el qual el 23 d'octubre de 1511, juntament amb la seva muller Magdalena reconeixia deure a Pere Andreu, sabater de Ciutat, la quantitat de 20 lliures i 16 sous per *sexdecim dotzenas pellium de remudas* a raó d'1 lliura i 6 sous la dotzena.²⁶

D'altres referències, sempre bastant indirectes, ens assabenten dels noms de més sabaters com Miquel Andreu,²⁷ Macià Garí²⁸ o Gregori Tarragó,²⁹ tots ells exercint l'ofici a Inca a principis del Cinc-Cents.

Quins tipus de sabates feien?, Quins estris tenien a la botiga?, Com era la botiga?. Totes aquestes preguntes i altres són difícils de contestar a partir de manca d'informació documental. Ara bé, per comparació tal volta es pugui arribar a una aproximació bastant precisa. La comparació s'ha de fer amb altres dades relatives a sabaters, per exemple, de Ciutat perquè sens dubte les similituds devien ser moltes més que les probables diferències prescindint, això sí, de quantitats.

Partirem de set inventaris *post mortem* de sabaters, que comprenen setanta anys, i posarem especial esment en l'obrador, anomenat també botiga, amb la finalitat d'intentar donar resposta a les preguntes formulades abans.

Joan Bragosa vivia i treballava al carrer de l'Escudellaria, a la parròquia de Santa Eulàlia. El dia 18 d'abril de 1452, tot just després d'haver mort, els seus hereus inventariaren els béns i a l'obrador que estava a l'entrada, prop del carrer es trobaren els següents objectes molts d'ells propis de l'activitat professional que el propietari hi exercia. Hi havia 91 parells de sabates primes entre botonets i sivelles; 26 parells de sabates grosses; 25 parells de sabates palmencs; 15 parells de sabates de dona; 3 parells d'estivals de cordovà i 1 parell de moltó; 7 parells d'antipares de cordovà i 5 parells de moltó; 16 [pells] moltons i 2 cordovans; 4 natgals de corretges; 3 parells d'orles; 150 parells de formes; 4 coltells de pits i 3 de petits; 13 parells d'avarques; 19 quaters de cuiram pelós; 5 caps de pelós; 1 post de tallar; 3 rams de fil de Borgonya, dos cuits grossos de doblava lliura i un cruu. Completaven els objectes de l'estança coses ben diverses des de cinc alfàbies, una caixa, tres llances, dos paners, un capell de sol, etc. Es veu, idò, l'obra feta, les materies primeres, així com l'instrumental bàsic.³⁰

Jordi Caçador, sabater, tenia cases i botiga situades en una cantonada davant la portella de l'església de Santa Eulàlia. El dia 8 de febrer de 1470, quan s'inventariaren els seus béns, en una cambreta al mig de l'escala es trobaren amb *una post ab que tallava sabates*

23 A.R.M., Prot. V-86, ff. 150r-151r.

24 A.R.M., Prot. V-86, ff. 217r-217v.

25 A.R.M., Prot. V-86, ff. 246v-247r.

26 A.R.M., Prot. M-600, ff. 23v-24r.

27 A.R.M., Prot. M-494, ff. 13v-14r. El dia 29 de març de 1516 donà 50 lliures en dot a la seva filla Isabel amb motiu del contracte matrimonial amb Pere Gelabert, mariner de Ciutat.

28 A.R.M., Prot. T-887, f. 24r. La data del document és del dia 26 d'abril de 1529.

29 A.R.M., Prot. T-887, f. 46r. La data del document és del dia 26 de novembre de 1529.

30 A.R.M., Prot. M-219, ff. 84v-89r.

lo dit defunt i hun cussiol de terra per remuyar sabates ; en la botiga on exercia el seu ofici l'instrumental estava integrat per hun uxeu de fust ab se post o taulell de fust de tellar sabates, una post de tellar sabates molt sotil, hun plom de les agulletas, hun cavallet de fust per tenir sabates, la clau dels enformadós, tres caladors de calsar sabates, hun patró de cuyro de stivals, quatre alenas de ferro, quatre coltells de tellar dos ab mànachs e dos sens mànec, cent hi vuyt parells de formas entre patitas e grans i hun restellet de formes ; i en altres indrets de la casa encara es pogueren veure sinc pells ço és quatre de color de borsaquí e una negra de cordovà a més de cèdules de paper escrites de mà del fill del difunt en les que constaven diverses persones que devien quantitats al dit Caçador per sabates, estivals i borsaguins.³¹

El dia 6 de juny de 1475 es feia l'inventari dels béns del sabater Joan Salvà. A la seva botiga, entre altres coses, hi havia: *sebates blanques de done ab or e pell sis perells de moltó, hun perell de sabates negres de dona ab or e pell de moltó, quatre parells de sebates mongills de dona ab or e pell de moltó, hunes sebates petites de hun any de moltó e d'or de dona grosses de moltó, altre perell de sabates de dona grosses de moltó e hun altre perell mongil, hunes sebates de moltó grosses ab dos botons de home, vuyt perells de sabates grosses de cordovà, vuyt perells de sebates primes de cordovà, dos perells de sebates primes de vedell de fedrí de deu anys, coltells de tallar cuyram, huna banqueta per tenir sebates de tres posts, altra banqueta de cinc posts, hunes tizores poquetes per a tellar, hun parell de antipares de moltó poquetes, sis banquetes de seure per los jóvens (els aprenents ?), huna post grossa de sâlzer per tellar cuyram, hun huxeu ab huna post sotil per tenir la post de tellar cuyram, huns amboxadors per stivals e altre per borsaguins, nou parells de sollar de listat tellades, sexanta perells de formes petites de dos anys fins en tres sotils, setza parells de formes palmàs de dona, trenta parells de formes velles e podrides, nou parells de formes patites bones, sexante parells de formes de dona cominals, vint parells de formes mitgenses de home, trenta parells de formes grosses de home, deu parells de formes romas, més desset parells de formes grosses de home, sis parells de formes noves de dona, hun restellet de tenir formes nou e hun vell semblant menut per a tenir formes .³²*

A la botiga del sabater Miquel Rosselló, el 12 d'abril de 1502, s'inventariaren *quatre banques hi dues dotzenas de formes hi dues de sabates, dos armaris de tenir las sabates, un uxeu en lo qual talave lo dit defunt e un coltel de talar sabates i dos artibanchs vels la hu ple de trosam e de sabates vellas.* ³³

El dia 10 de setembre de 1504 s'escripturaven davant notari els béns d'Antoni Bini-melis, sabater, que habitava i treballava en el carrer de Sant Antoni de la ciutat de Mallorca. Entre els estris en relació a la seva activitat professional, localitzats a la botiga, hi havia: *un huxeu e taulell, dos banquetas, VIII fulles o ver falquetas vellas en què staven les formes, una pique de Sentenyí petita, un paner redó en què ha un coltell, un boix e II esmoladores de terra e III petites e IIII trinxets e un altre boix e un coltell petit e deu costas e deu levadors e un calador e un boxador, un paner redó en què ha coranta mollos per a tallar, una sanalla petita en què ha sinch alenas e un trinxet, costa e lavador e unes tizores grans e un*

31 A.R.M., Prot. P-686, ff. 48r-51v.

32 A.R.M., Prot. P-362, f. 164v-168r.

33 A.R.M., Prot. M-612, f. 41v.

*trinxet costa e lavador e unes tisores grans e un canó de serras, formes grans cent e deu parels e xiques LXVIII parels, vint e tres parels de enpenas entre grans e petites.*³⁴

A l'inventari de Pere Gener, sabater que habitava i tenia botiga a la parròquia de Sant Nicolau, aixecat el dia 26 d'octubre de 1509 també consten una sèrie d'eines pròpies de l'ofici així com obra ja elaborada. Cal destacar-ne *hun axeu ab se post de sabater mitgensser, unes tisores de sabater velles, una taula plagadissa ab sos petges vella, dues banquetes de fust de tenir sabates velles, sinquanta nou parells de formes entre grans e xiques entre noves e velles, vint y nou perells de sabates de dona primes de moltó y dos parells de starpins i XXVIII parells de sabates petites de infant entaulades.*³⁵

Per la seva banda, el sabater Miquel Guaita que tenia cases davant la Quartera, a la botiga on treballava el dia 6 de novembre de 1527 s'inventariaren els següents materials relacionats amb la professió que exercí durant la seva vida: *dues piques de sabater, cent quoranta parells de formes de sabater entre grans e xiques e entra dolentes e bones, sinch parells de empanes de moltó de dona, vuyt parels de empenas de miyó de palmar, tres parells de soles de sabater, tres parells de emformadors ab dues claus de sabater, un uxexu ab son tauley de sabater ab dos coltells y un trinxet, dues pells de moltó e un dobló de sabates, sis parells de sabates de moltó de dona noves e unes solades i una gorga de lisquat y mig natgal.*³⁶

En darrer lloc, en el conjunt d'aquesta mostra, farem referència al sabater Jaume Cifre qui també vivia prop de la Quartera. A deduir de la informació aportada pel seu inventari, datat el dia 4 de febrer de 1529, hem de convenir que devia ser un sabater de certa volada. Així, doncs, trobam calçat o instrumental espargits per distints indrets de l'habitable. A la cambra, dins una caixa de fusta de noguer, s'estotjaven quaranta dos parells de sabates de moltó mongils noves i dos parells de sabates noves xiques. En el porxo, hi havia deu parells de sabates de cordovà de botonet, set parells de sabates de fadrins dels quals cinc eren palmars i dos forguenys, i cent trenta parells de formes velles entre grans i xiques. En un armari d'una altra casa, probablement veïna, que devia utilitzar-se com a magatzem, es guardaven trenta cinc parells de sabates noves de moltó mongil col.locats en una corba de bres d'infant, deu parells de sabates palmars i cinc parells de forguenys tots de moltó. A la botiga es concentrava la major part de la producció i les eines per dur-la a bon port. Això era: una viforma vella, una banca de sabater de tres petges vella, una caixeta de llarg d'una espasa on hi havia trenta sis parells de sabates de moltó mongils totes noves, vint-i-dos parells de sabates de moltó mongils totes noves en una senalla de palama, desset parells de sabates de moltó palmars i cinc parells de forguenys totes noves, un prestatge de fusta de tenir sabates vell i dolent, vint-i-dos parells de sabates de moltó mongils noves, dotze parells de sabates de cordovà de botonet, un parell de sabates primes de cordovà, un parell de sabates velles solades de nou, un taulell, un uxexu, un coltell, un trinxet, unes tisores de sabater, un emformador de cama d'home, catorze pells de moltó negres, una tauleta d'em-buscar, seixanta cinc parells de formes entre grans i xiques i dos parells de sabates palmars

34 A.R.M., Prot. M-612, ff. 147v-148r.

35 A.R.M., Prot. S-635, ff. 72r-75v.

36 A.R.M., Prot. S-635, ff. 189r-196v.

de moltó. En una altra part s'esmenten unes sabates de botonet i unes antipares o borsa-guins però es fa constar expressament que són *pròpies seves*.³⁷

Tal vegada amb més modèstia que els importants sabaters de Ciutat, els d'Inca devien disposar d'infraestructures semblants i produir calçats de les mateixes característiques. Podríem afirmar, idò, que la imatge d'un obrador podria correspondre a la següent:

Instrumental

- banca, post, taula, tauler i *uxer* eren els mobles sobre els quals tallaven la pell i potser procedien al cosit o a altres feines en el procés elaborador de la peça de calçat
- cavallet, pretatges era on es col.locaven, sobretot, l'obra ja feta; mentre que el former era on es posaven les formes
- enformadors, formes
- eines: agulles, alenes, coltell, restell de formes, tisores, trinxa
- altres: piques, viforma, cossioli per remullar sabates
- matèries primeres: fil, pell

Pel que fa al producte, veiem a través dels exemples anteriors i d'altres referències documentals, els distints tipus de calçat que es manufacturava i que era l'usual entre els mallorquins i mallorquines de la tardor de l'Edat Mitjana. Cal distingir també entre calçat femení, masculí i per a infants. Eren aquests:

- antipares: també anomenada antiparra no era un tipus de calçat tot i que fos obra de sabaters. Consistia en una espècie de calça de cuir (podia ser de roba), sense peu, que es lligava a la cama i a cobria del genoll fins al turmell. El DCVB diu que els pagesos de Tortosa i Mallorca duien antipares per treballar en el camp i defensar-se de la humitat, del fang, d'esgarrinxades, etc. Degueren usar-se durant molts anys perquè a l'esmentat diccionari es cita una referència a unes antipares de moltó d'un document de Felanitx datat el 1700.

- avarques: era un calçat rústec compost d'una sola de cuir i alguns correigs i cordells que la subjecten al peu i al turmell. Sense haver sofert gaire variacions ha arribat fins als temps actuals.

- borseguins: segons el DCVB, precisament a Inca, hi ha una variant formal de la paraula que és brodeguí. Amb aquest nom es designava una sabata alta fins al turmell o fins prop del genoll, cordada per davant amb cordons que passaven per dins una sèrie d'ulletes. Com a cas anecdòtic podem retreure que a l'inventari del poeta Ausiàs March (cap el 1459) consten dos parells de borseguins un dels quals eren blancs.

- botes

- espardenyas: no dels sabaters perquè no estaven fetes de cuir. Era una peça de calçat que té la sola de cànem o d'espart i per això solia ser obra dels espardenyers.

- estivals: eren unes botes altes de calçar. Paraula presa de l'italià *stivale*. Com a exemple, valguin *uns astivals ab ses sivelles folrades a la cuxa de grana*, propietat

de Tomàs Desbach, donzell (1506).³⁸

- patins: sinònim de tapins. Sabem que era un calçat no d'ús diari com els anomenats patins novials. La vídua de Ramon Castanyer de Sóller (1483) en tenia uns.

- sabates: calçat que no cobreix més amunt del turmell i que té la sola de couro. Amb el nom genèric de sabates mongils determinat tipus de sabata; tal vegada el nom provengui, a l'igual que la prenda anomenada mongil, perquè solien usar-la les monges), xiques, de botonet o de botonat (lligades amb botons), de fadrins, palmars, forquenys, empenes (tipus de calçat; la paraula empena a Mallorca designa sobretot la peça de couro que forma la part principal d'una sabata, que cobreix tot el voltant del peu i va cosida o clavada a la sola)

- tapins: mena de sandàlia que duïen principalment les dones i que era de tela fina amb una grossa sola de suro posada entre altres dues de couro Potser fos més aviat un calçat de luxe.

De vegades s'indica que les sabates són de colors, predominen emperò les negres.

Calçat de luxe serien els tapins daurats, tapins de grana, tapins de colors, tapins novials; plantofes o sabates sense taló que s'usaven per estar per casa i que Bernat Baules de Porreres en tenia unes (1516).

Els socs també devien ser presents al mercat del calçat. Així el 27 de novembre de 1486 els jurats donaven llicència a Joan Marli, soquer, per a que pogués parar botiga de socs i formes de sabates amb la condició que prengués muller ací en el termini de tres mesos.³⁹ Era una manera de comprometre'l a fixar la residència i exercir l'ofici a Mallorca.

No totes les sabates que es trobaven als obradors de sabaters eren noves sinó que de vegades se'n citen de solades, és a dir, aquelles velles que han estat objecte d'una intervenció consistent en posar-lis soles noves per deixar-les servibles de bell nou. Els adjectius que acompanyen i denoten l'estat de conservació dels objectes descrits als inventaris, són ben significatius de que, precisament, no es vivia en una societat de consum.

La matèria primera bàsica era la pell. En general s'indica que el calçat estava fet de pell de moltó⁴⁰ o de cordovà. Cal dir que el cordovà era un couro adobat de boc o cabra el nom del qual prové de la ciutat andalusa de Córdoba tal vegada per seguir la tècnica d'adobar la pell segons es feia en aquella ciutat.

Consten importacions de cuiram boví, primera matèria de blanquers i després de sabaters. El 1477 Ferran el Catòlic prohibia les importacions de cuirams adobats perquè això suscitava problemes entre blanquers i sabaters afavorint els primers. Però el 7 de novembre de 1481, els sabaters de la Ciutat demanaren abolir i revocar la prohibició d'importar cuirams estrangers, insistint sobretot en poder aportar-ne de Flandes o Anglaterra, sobretot, la qual cosa fou aprovada.⁴¹

38 A.R.M., Prot. M-612, f. 245v.

39 A.R.M., E.U. 18, f. 222v.

40 A algunes cases benestants hi havia matèries primeres per confeccionar diversos productes. Un exemple seria, pel que fa al calçat, el de la casa d'Agnès de Pacs, vídua del destacat mercader Nicolau de Quint, la qual tenia *dos cuyros de bou per fer avarques*, segons consta a l'inventari dels seus béns aixecat el dia 12 d'abril de 1485. A.R.M., Prot. A-76, f. 446r.

41 A.R.M., Su. 38, ff. 115r-119v.

A tall d'exemple, pel que fa a pells i als objectes que se'n feien, podem esmentar el que apareix a l'inventari de Sebastià Vivó, blanquer, datat el dia 4 de setembre de 1472.⁴² Dit blanquer vivia a la parròquia de Santa Eulàlia, al carrer de la *Affermadoria*. En una de les banquetes que tenia el calçat ja fet: un parell d'antipares de cabrit noves, un parell de borseguins negres, altre parell de borseguins blancs vells de poca vàlua, alguns parells de sabates velles, un parell de tapins nous amb sabates deurades de dona, un parell de borseguins blancs, alguns parells de sabates entre bones i dolentes i un parell de sabates noves blanques. A més, a la botiga davall hi havia els estris propis de la professió així com 64 pells de cabrits, 25 pells de cabrits dolents, 134 pells de moltons berberescs, 1 pell de vadell pelós, 2 pells de cordovà adobat blanc, 13 cuiros de bou pelosos berberescs, 4 pells de vadell adobats blancs, 23 estremes assaonats, 52 estremes adobats de blanc, 122 pells entre cordovans i cabrits blancs i 3 pells de moltó adobades.

Sens dubte, cinc-cents anys enrere, a Mallorca hi havia molts sabaters la qual cosa es confirma, per exemple, a partir dels nombrosos contractes d'aprenentatge d'aquest ofici. El dia 7 de novembre de 1481 es deia que els sabaters *són en aquesta illa entre la Ciutat e la part forana ultra quatre-centes cases*.⁴³ I una bona representació devia estar a Inca.

Tintorers

Pel que fa a l'activitat de tenyir els draps aquesta la duien a terme els tintorers que constituïen un col·lectiu professional certament important.⁴⁴ Els tints o llocs on es tenyia estaven ubicats sobretot a la Ciutat, en un espai a propòsit fora la murada i prop de Sa Riera.

Sembla, però, que també n'hi havia a Inca. Del 28 de juny de l'any 1465 es coneixen els capitols⁴⁵ signats entre Joan Benet i Antoni Moragues, paraires, per posar en funcionament el tint de la llavors vila d'Inca. Entre els punts convinguts cal esmentar els següents:

- Joan Benet aniria a estar al tint d'Inca amb companyia de Nicolau Andreu qui *serà tingut de scriure entrades e axides dels draps e scapolons qui entreran en lo dit tint* i ajudar en les tasques pròpies d'aquesta activitat. Per la seva banda Joan l'hauria de proveir de menjar i beure.

- Antoni Moragues deu estar a la Ciutat per atendre el que Joan Benet hagi de menester.

- Antoni Moragues, a la Ciutat, haurà de comprar totes les coses necessàries per

42 A.R.M., Prot. C-174, ff. 137r-140r.

43 A.R.M., Su. 38, f. 116r.

44 Maria BARCELO CRESPI: "Problemàtica del gremi dels tintorers devers 1487", *La manufactura urbana i els menestrals (Segles XIII-XVI)*, Palma, 1991, 223-234.

45 A.R.M., Prot. C-177, ff. 47r-47v.

al tint fins a 50 lliures. Mentre Joan Benet li remetrà els diners aconseguits per la feina feta.

- El salari d'Antoni serà de 75 lliures inclosos el treball de Nicolau.

- Si Joan ha d'enviar algun escrit a Antoni que en doni fe Nicolau *per levar tot scrúpol*. Nicolau era oncle d'Antoni.

- L'acord abastava dos anys i no es podrien disoldre sota pena de 100 lliures, la meitat al fisc reial i l'altra meitat a la part que no contrafaria.

Probablement aquest Joan Benet sia el mateix del qual tenim una dada del 1462 referida a una possessió d'un tal Benet, tintorer, que havia estat de Joan Puig i es situava prop del camí que va a Mancor.⁴⁶

Una altra dada la tenim documentada el dia 24 de març de 1466 i fa referència a un problema de censos sobre un tint, tirador i camp a la vila d'Inca.⁴⁷

Prèvia a l'acció de tenyir tenia lloc l'activitat dels teixidors. Paraires, teixidors i tintorers constituïen una trilogia de professionals dels anomenats *III Mesters de la Llana*⁴⁸ sobre els que requeia gran part de l'activitat de l'anomenada indústria tèxtil. A Inca, en coneixem alguns. Per exemple, que el 1471 un teixidor era Bartomeu Gornals⁴⁹, el 1484 Antoni Bertran⁵⁰ i el 1494 Bernat Portal⁵¹. Una altra dada ens assabenta que el dia 15 de setembre de 1528, Guillem Omar de Petra es col.locava amb Esteve Garí, teixidor d'Inca, per un període de tres anys i amb la finalitat d'aprendre'n l'ofici; el mestre l'ensenyaria, alimentaria i entregaria 3 lliures anuals de salari.⁵² Un altre contracte d'aprenentatge, en aquest cas de paraire, ens fa saber que Gabriel Capó de la vila de Selva el dia 10 de març de 1524 col.locava el seu germà Guillem de devuit anys d'edat amb Joan Jeroni Llompart, paraire d'Inca, per servir-lo i aprendre l'ofici; el període fixat en el contracte era de dos anys i sis mesos, no cobraria salari emperò el dit Llompart es comprometia -com sempre- a alimentar, vestir i calçar-lo.⁵³

Paraires d'Inca eren també Bernat Marimon, M. i B. Armengol, Jaume Monroig entre altres, tots ells documentats com a compradors de quantitats de llana a diversos mercaders.⁵⁴ I encara, a través dels seus testaments coneixem els paraires Pere Empúries (1480)⁵⁵, Macià Galmi (1482)⁵⁶, Bartomeu Seguí (1485)⁵⁷ i Antoni Estelrich (1488)⁵⁸.

46 A.R.M., Prot. T-854, f. 16r.

47 A.R.M., Prot. C-142, f. 13r.

48 Margalida BERNAT ROCA: *Els "III Mesters de la Llana" a ciutat de Mallorca (s. XIV-XVII)*, Palma, 1995.

49 A.R.M., Prot. P-366, ff. 51r-51v.

50 Gabriel PIERAS SALOM: "Notes d'Inca del segle XV", *Programa de Festes*, 1982.

51 A.R.M., Prot. V-86, f. 198r.

52 A.R.M., Prot. T-887, ff. 11v-12r.

53 A.R.M., Prot. T-887, f. 84v.

54 Onofre VAQUER BENASSER: "Les manufactures mallorquines de teixits i de pell a la segona meitat del segle XV: Importacions i exportacions", *La manufactura urbana i els menestrals (Segles XIII-XVI)*, Palma, 1991, 433-447.

55 A.R.M., Prot. V-86, f. 54r.

56 A.R.M., Prot. V-86, ff. 74v-75r.

57 A.R.M., Prot. V-86, ff. 108v-109v.

58 A.R.M., Prot. V-86, ff. 151r-152r.

Com a conclusió, val a dir que la vila d'Inca en els anys de trànsit a la Modernitat havia esdevingut un centre destacat en el concert de la manufactura urbana, sens dubte el més important després de la Ciutat. I entre els seus artesans ja apuntaven els col·lectius de gerrers i sabaters, entre d'altres, que han mantingut la seva activitat de manera tradicional fins gairebé arribar als nostres dies.

Apèndix

1458, maig, 28

Capítols de la confraria de sabaters d'Inca.

ARM, Su. 37, ff. 24r-24v.

Molt magnífich senyor e lochtinent reyal.

Los capítols devall scrits a laor e a glòria de nostre Senyor Déu e a honor del nostre gloriós rey e senyor són stats fets novament e ordenats per tots los mestres sabaters de la villa de Incha o de la maior part de aquells tots per aquesta causa avistats los quals en Johan Gil e Julià Obrador, sobreposats e administradors de la dita confraria, supliquen a vostre senyoria li plàcia aquells manar esser tinguts inviolablement e servats per tots los mestres e jóvens e encara confreres del dit ofici de sabaters en la dita vila d'Incha sots les penes en los dits capítols oposades e contengudes. E jatsia etc.

E primerament és stat ordenat per los administradors de la dita confraria mestres del dit ofici e tot lo concell o la més part de aquell que tot mestre o fadrí de la confreria dels dits sabaters sien tinguts e obligats que tota vegada e quant seran citats per los sobreposats o per los bossers de la dita confreria per celebrà concell o retre compte sien tinguts de venir e comparar personalment aquella hora que demenats seran per los demunt dits. E açò sots pena de V sous la meytat al fisch del senyor rey e l'altre meytat a la dita confraria applicadors.

Item que tot mestre qui sia de la confraria qui mostrarà a fadrí dega pagar per lo fadrí V sous a la dita confraria lo primer compte del any sots pena de X sous la meytat al dit fisch e l'altre meytat a la dita confraria applicadors.

Item que tot mestre o custurer dege donar tots dies de diumenges un diner a la dita almoyna e quatre diners al cap del any. E si açò no volrà fer que no.s puscha alegrar de la dita almoyna.

Item ordenaren los dits mestres que no sia dada almoyna sinó als benefaytors de la dita almoyna sots pena de vint sous applicadors al fisch del senyor rey la meytat e l'altre meytat a la dita confraria.

Item més ordenaren que si nengun benefaytor de la dita almoyna demanava de la dita almoyna que lo admistradors de la dita almoyna pusquen donar a llur bona coneguda als dits demanants.

Item que nengun mestre no dega donar a macip o fadrí qui sia tengut a altre mestre fins que lo dit macip o fadrí se sia avengut ab lo dit mestre. E açò per foragitar debats e qüestions entre los dits mestres sots pena de vint sous la meytat al fisch del senyor rey applicadors e l'altre meytat a la dita almoyna.

Item ordenaren los dits mestres que tot mestre o fadrí de la dita almoyna sien tinguts de fer honor a soterrar cors o abbat dels dits confreres puy los sia denunciât per los ministres de la dita confraria si.s troben en la vila sots pena de V sous la meytat al fisch del senyor rey e l'altre meytat a la dita confraria.